

Олійник Д.А.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНА ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ

У результаті дослідження основних детермінантів, які повинні враховуватися при розробці та реалізації механізму конкурентної політики на регіональному рівні, ми виявили такі суттєві елементи соціально-економічної системи регіону: конкурентне середовище, конкурентні переваги, конкурентоспроможність, а також конкурентний імунітет.

Встановлено, що конкурентна перевага – це можливість суб'єкта, що реалізується, забезпечити в процесі конкуренції короткострокове лідерство. При цьому для процесу підтримки досягнутого стану або його розвитку протягом тривалого часу необхідні додаткові джерела конкурентних переваг.

Здобуттю конкурентної стійкості сприяє, по-перше, постійна перевага у взаєминах зі споживачами, що досягаються за рахунок постійного оволодіння факторами створення джерел конкурентних переваг і забезпечує високий рівень життя населення та реалізацію економічного, соціального потенціалу регіону, і по-друге, невразливість конкурентних переваг системи перед загрозами навколишнього середовища.

Під конкурентним імунітетом у дисертації пропонується розуміти здатність протягом тривалого часу протистояти потенційним ризикам від зовнішніх та внутрішніх потрясінь, оперативно відновлюватися після деструктивних подій завдяки наявності внутрішніх, часом затребуваних і не задіяних, ресурсів та активів.

Використовуючи функціональний аналіз, зосереджено увагу на внутрішній організації соціально-економічної системи, розкривши її сутність, властивості та структуру. Сутність соціально-економічної системи, виражено через центральну-утворюючого суб'єкта соціально-економічних відносин – людини.

Кожній людині притаманні певні потреби та проблеми, що формують поведінку, пов'язану з їх задоволенням. Ці потреби стимулюють людину реалізації економічної діяльності, отже, і до функціонування всієї соціально-економічної системи. Таким чином, сутність соціально-економічної системи полягає у потребах людини, способах та формах їх задоволення. Основні властивості соціально-економічної системи, у тому числі й регіону, представлені в наступному:

- цілісність означає, що при впливі та зміні елемента системи виникає вплив на інші елементи, що в результаті може змінити систему в цілому;*
- емерджентність означає, що «система це щось більше, ніж сума її частин». Іншими словами, властивість самої системи не зводиться з сумою властивостей її елементів і не виводиться з властивостей складових елементів;*
- стійкість означає, що це елементи, що входять до складу, перебувають у взаємному зв'язку;*
- ієрархія означає, що система може бути системою вищого чи нижчого порядку;*
- керованість має на увазі адміністративно-територіальний поділ (притаманний лише територіальним утворенням).*

Ключові слова: *активи, конкурентоспроможна політика, ресурси, ризики, соціально-економічна система регіону.*

Постановка проблеми. Механізм державної політики у сфері розвитку конкуренції є складовим елементом державної економічної політики. При цьому, розглядаючи роль політики у сфері захисту та розвитку конкуренції у межах системи національної економіки, слід зазначити, що як така система національної економіки

досить диференційована і специфічна за рівнем управління. Тому, на наш погляд, конкурентоспроможну політику, зокрема її механізм, необхідно розглядати в контексті територіальної організації національної економіки, що складається з безлічі територіально-відокремлених утворень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до дослідження конкурентоспроможної державної політики як чинника розвитку соціально-економічної системи регіону можна назвати серед таких науковців: Н.І. Верхоглядової, Г.В. Возняка, В.Є. Воротіна, М.І. Долішнього, Я.А. Жаліла, С.А. Романюка та ін.

Дослідження основних детермінантів, які повинні враховуватися при розробці та реалізації механізму конкурентної політики на регіональному рівні, виявлення суттєвих елементів соціально-економічної системи регіону будувалися в даній статті з опорою на праці зазначених авторів.

Постановка завдання. Метою статті є уточнення конкурентоспроможної державної політики як чинник розвитку соціально-економічної системи регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для аналізу механізму конкурентоспроможної державної політики та його на соціально-економічну систему регіону запропоновано розглянути категорію «регіон» через методологію системного підходу. Цей підхід обумовлений тим, що дозволяє розглянути об'єкт дослідження як систему, тобто у його цілісній єдності. Крім цього, системний підхід у даному разі визначено тим, що поєднує відносини людини, нашого суспільства та держави, і навіть усе різноманіття політичних, економічних, соціальних та інших відносин, що існують у сучасному суспільстві.

Методологія системного підходу дозволить врахувати відмінності та специфіку кожного елемента окремо та у взаємозв'язку між собою. Насамперед, під системою ми пропонуємо розуміти безліч елементів, що у відносинах і зв'язках один з одним утворюють певну цілісність, єдність. Сукупність та взаємозв'язок елементів системи утворюють її структуру, одночасно як сукупність елементів – це лише склад системи.

Для повнішого визначення системи необхідно розкрити поняття «елемент». Так, під елементом у найзагальнішому трактуванні розуміють складову частину цілого. У цьому під елементом розуміється «компонент системи, подальше дроблення (декомпозиція) якого неможливо чи недоцільно» [1]. Поняття підсистема також є для нас суттєвим. Підсистема це – «компонент системи, що має певну самостійність і допускає подальшу декомпозицію, тобто розчленування на елементи» [1]. Викладене дозволяє нам уявити систему як сукупність взаємодіючих між собою підсистем та елементів. Отже, регіон, у системному

розумінні, представляє сукупність певних підсистем та елементів.

Далі запропоновано аналіз регіону як соціально-економічної системи. Проведений аналіз наукової літератури дозволяє зробити висновок, що поняття «регіон», особливо його інтерпретація, значно залежить від галузі науки, а також поставлених дослідником цілей та завдань. Так, у перекладі з латини «regio» – країна, область. У такому формулюванні переважно використовується просторовий підхід – конкретна територія, адміністративно-територіальне утворення та інші частини, елементи державно-територіального устрою. Ключовий сенс поділу держави на регіони, на нашу думку, можна зафіксувати у роботі М.І. Долішнього: «Поділ держави на регіони обумовлено нездатністю держави виконувати певні власні функції без утворення додаткових інститутів – регіонів, або виконання таких регіонами ефективніше. Тобто регіон виконує якісь самостійні функції, властиві лише йому» [2]. Поняття регіон представлено чотирма сучасними науковими парадигмами, а саме: регіон, як квазідержава; регіон як квазікорпорація; регіон як ринок; регіон, як соціум.

У контексті дослідження механізму формування та реалізації конкурентоспроможної державної політики кожна з перерахованих парадигм з її набором інструментів та методів може бути використана для визначення місця та ролі конкурентоспроможної політики у регіональному розвитку.

Після аналізу основних трактувань категорії регіон науковцями запропоновано наступне визначення даного поняття – «регіон це відокремлена і самостійна, територіальна соціально-економічна система, що володіє просторовою формою організації життєдіяльності індивідів і соціальних груп, що є частиною єдиної системи продуктивних і виробничих сил та реалізацією повних циклів відтворення соціальних та економічних процесів, і навіть наявністю органів управління, щоб забезпечити вирішення відповідних цілей і завдань на регіональному рівні» [3]. Зазначене визначення, на нашу думку, найповніше розкриває регіон як соціально-економічну систему, підсистему вищого порядку, що в рамках нашого дослідження є необхідною умовою. З погляду офіційного трактування під регіоном запропоновано розуміти частину території України, що має спільність природних, соціально-економічних, національно-культурних та інших умов. С.А. Романюк під регіоном розуміє адміністративно-терито-

ріальне утворення, місто [4]. Зазначений підхід найчастіше використовується як орієнтир при складанні нормативно-правових документів. Таким чином, спираючись на ідеї та праці викладених авторів, на наш погляд, вельми правомірно розглядати поняття «регіон» як відокремлену частину країни – територіальну соціально-економічну одиницю з набором властивих їй елементів та характеристик, що є підсистемою єдиного народногосподарського комплексу, що сформувалася за історичним, природно-кліматичних, економічних причин. Одночасно варто відзначити, що соціально-економічна система за допомогою застосування адміністративно-територіального підходу може бути представлена в межах певного територіального утворення.

Отже, з погляду системного підходу регіон представляє складну соціально-економічну систему, що з безлічі взаємозалежних між собою підсистем – частин і елементів.

У загальному вигляді внутрішнє середовище регіону можна подати так. У якості додаткових елементів внутрішнього середовища необхідно додати інституційне середовище, систему управління, ринкову інфраструктуру. Так, демографічний аспект включає: чисельність, етнічний склад, а також інші характеристики рівня та умов життя населення даної території. Природні ресурси – це сукупність земельних, копалин, водних та інших природних ресурсів. Економічна сфера – суб'єкти господарювання, галузі, галузь виробництва, виробничі відносини, конкурентне середовище. Соціальна сфера – комплекси науки, освіти, спорту, культури, охорони здоров'я. Фінансова сфера – бюджетні та позабюджетні фонди, банки, система страхування та ін. Інституційне середовище – сукупність формальних та неформальних правил та механізмів їх функціонування.

Слід зазначити, що внутрішнє середовище регіону є відкритою системою, тобто відбувається обмін між внутрішніми та зовнішніми елементами системи. При цьому зовнішнім середовищем для соціально-економічної системи регіону виступають інші регіони, регіони іноземних держав, самі іноземні держави, їх об'єднання тощо.

Визначення ключових особливостей поняття регіон, зміст його внутрішнього середовища дозволяє перейти до дослідження питання соціально-економічної системи регіону.

Оскільки розвиток соціально-економічної системи відбувається під впливом численних внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на різні внутрішні зміни, принципове значення має

конкретизація поняття «соціально-економічна система». Що стосується предмета нашого дослідження соціально-економічну систему необхідно ідентифікувати, представивши у вигляді універсального об'єкта дослідження. Спочатку виділимо дві основні характеристики соціально-економічної системи: перша – це сукупність взаємозалежних підсистем (елементів), що утворюють єдине ціле, і друге, ця цілісність перебуває у безпосередньому зв'язку із зовнішнім світом, тобто взаємодіє з навколишнім її зовнішнім середовищем.

Структура соціально-економічної системи вбирає у собі значну кількість системоутворюючих підсистем та елементів. Серед основних, різними авторами вирізняються: природно-ресурсна, економічна, соціальна, демографічна, організаційна підсистеми, трудовий, інформаційний, аграрний, науково-технічний елементи [5]. При цьому варто враховувати, що структурна декомпозиція системи як ознака виділення підсистем та елементів визначає наявність сильних зв'язків між підсистемами (елементами). Ми виходимо речей, що кожна підсистема (елемент) виконує певну функцію. До основних функцій системи віднесено: цілісність, адаптованість, досягнення цільового ефекту та вирішення внутрішніх протиріч. Функції підсистеми мають на меті виконання та підтримання функцій системи. Для визначення структури соціально-економічної системи регіону, з погляду впливу інструментів конкурентної політики як чинника її розвитку, пропонується розглянути основні підсистеми та елементи з позиції відтворювального підходу. Під відтворювальним процесом розуміється взаємодія економічних суб'єктів у сферах виробництва, розподілу, обміну та споживання.

Вибірка наступних підсистем та елементів обумовлена об'єктом впливу конкурентної політики на економічні відносини. При цьому відтворювальний процес виступає в ролі сполучної ланки між системними елементами та інструментами конкурентоспроможної політики. В якості основи впливу конкурентоспроможної політики на розвиток соціально-економічної системи регіону виступає економічна сфера, під якою в загальному розумінні пропонується розуміти систему взаємодіючих суб'єктів (юридичних осіб різних форм власності), що функціонують для реалізації відтворювального процесу в регіоні.

Від властивостей економічної сфери багато залежить у соціальному житті суспільства, що також є суттєвим для надбудови механізму конкурентоспроможної політики. Слід зазначити,

що якості економічної сфери є частиною соціальної підсистеми. Економічна сфера створює матеріальну базу для функціонування соціальної підсистеми та її інфраструктури. Вказується, що стан соціальної підсистеми багато в чому визначає «процеси відтворення трудових ресурсів, їх кількість та якість, рівень науково-технічного розвитку виробничих сил, культурне та духовне життя суспільства» [6]. Саме тому інструменти конкурентоспроможної політики впливають як на економічну складову, а й у соціальну інфраструктуру (освіта, охорона здоров'я, перевезення пасажирів громадським транспортом, соціальне забезпечення, громадське харчування, житлово-комунальне забезпечення, і навіть інші соціальні інститути).

Іншими словами, до соціальної сфери належить те, що призводить до задоволення соціальних потреб населення.

Для ефективного функціонування економічної та соціальної сфери регіону та підвищення задоволення потреб населення необхідне формування ринкової системи регіону, в межах якої і реалізуватиметься відтворювальний процес. В основу дослідження ринкової системи регіону як об'єкту впливу механізму конкурентоспроможної політики покладено такі передумови. По-перше, ринкова система регіону виступає у ролі фундаменту реалізації регіонального відтворювального процесу. По-друге, регіональний відтворювальний процес у ринковій системі регіону має відносну завершеність і самостійність у зв'язку з тим, що включає всі відомі стадії відтворення. По-третє, ринкова система регіону формує економічне середовище, необхідну реалізації всіх стадій відтворювального процесу у регіоні. По-четверте, органи публічного управління за допомогою різних форм і методів регулювання можуть забезпечувати розвиток ринкової системи регіону, отже, розвитку всього регіону. На підставі викладеного необхідно охарактеризувати роль ринкової системи в економічній та соціальній сфері регіону та виявити її основні елементи як об'єкта управління. Для того щоб регіональна ринкова система могла забезпечувати сталий розвиток економічної та соціальної сфери регіону, необхідно формування та організація умов, які забезпечують відтворення та раціональне витрачання регіональних ресурсів. У цьому випадку особливо варто виділити ринкову інфраструктуру регіону, на якій ґрунтується система регіональних ринків. Так, під ринковою інфраструктурою пропонується розуміти «сукупність об'єктів та інституційних

структур, що забезпечують формування матеріальних, фінансових та інформаційних зв'язків між суб'єктами ринку» [7].

Виділення ринкової інфраструктури пов'язане з тим, що основним результатом реалізації конкурентної політики є забезпечення необхідних умов формування розвинених ринкових відносин та сприятливого конкурентного середовища у відтворювальному регіональному процесі.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що регіон є складною системою, що складається з безлічі взаємопов'язаних підсистем, що функціонують і взаємодіють між собою та з іншими системами та підсистемами.

Встановлення сутності, властивостей та структури системи – важлива складова системного визначення та дослідження впливу інструментів конкурентної політики на розвиток соціально-економічної системи регіону.

Кожній системі, зокрема, соціально-економічній системі регіону властивий процес розвитку. Під розвитком системи ми пропонуємо розуміти будь-яку якісну зміну, як правило, що супроводжується кількісними змінами, що веде до прогресивного результату. Такого ж висновку, виходячи з дослідження різних підходів до інтерпретації поняття розвитку дійшли Є.В. Н.І. Верхоглядова, І.В. Олініченко [7]. Одночасно ми дотримуємося позиції В.І. Чужикова викладеної у вигляді концепції сталого розвитку регіону, під яким автором пропонується розуміти «керований (контрольований) розвиток суспільства, що поєднує як стихійні, ринкові процеси, що створюють творчий потенціал розвитку, так і державне управління, що встановлює певні рамки ймовірнісних процесів, з метою недопущення їх виходу межі, безпечні суспільству» [6]. Зазначене дає нам підставу підійти до процесу розвитку системи через методологію управління механізмом реалізації конкурентної політики як фактора розвитку соціально-економічної системи регіону.

Деякі автори під розвитком соціально-економічної системи розкривають «складний процес закономірного спрямованого вдосконалення її якісного стану протягом тривалого періоду часу» [3]. Отже, розвиток має спрямованість, що визначається метою або системою цілей. Серед основних чинників економічного розвитку традиційна економічна наука виділяє працю, землю, капітал, підприємницькі здібності [4]. До названих факторів також необхідно додати інституційний підхід, що включає політичні, економічні та інші інституції. В основі розвитку соціально-

економічної системи лежать як внутрішні умови і фактори, так і зовнішні, що отримали назви ендегенні та екзогенні.

До ендегенних (внутрішніх) чинників відносяться ті сфери та особливості, які залежать від показників регіону, його природних переваг, і навіть від органів управління, тобто від самостійної реалізації повноважень покладених на органи влади та органи місцевого самоврядування. По-перше, до ендегенних факторів відносяться базові (що склалися) особливості регіону: природно-кліматичні, географічні, демографічні, інфраструктурні, соціокультурні та ін. По-друге, варто відзначити активну діяльність регіональних органів управління щодо створення певного середовища функціонування суб'єктів господарювання та організаційної структури. Так, наприклад, підтримка підприємництва у вигляді створення сприятливого клімату (умов) здійснення економічної діяльності, стимулювання попиту на товари регіональних виробників може розглядатися як внутрішній чинник розвитку системи регіону.

У якості додаткового чинника, у результаті проведеного дослідження проблем, пов'язаних із підвищенням конкурентоспроможності регіону В. Керецмана, варто виділити фактор інноваційної сприйнятливості та фактор інноваційної активності регіону [5], що опосередковано залежить від природних переваг регіону та діяльності органів влади. До екзогенних (зовнішніх) чинників відносяться такі чинники, які залежать чи є наслідком рішень суб'єктів управління у межах відповідного регіону, але впливають на систему і видозмінюють її (підсистему, елементи). До зовнішніх факторів насамперед необхідно віднести інституційні умови.

У числі істотних чинників, які впливають на розвиток соціально-економічної системи регіону можна виділити: глобалізацію економічних процесів, кількість і стан прикордонних регіонів, соціально-економічну політику державної влади та ін. Названі чинники забезпечують просторовий розвиток соціально-економічної системи. Враховуючи сучасний інструментарій реалізації конкурентної політики на державному та регіональному рівні, сам механізм конкурентної політики може бути віднесений як до ендегенних, так і до екзогенних факторів розвитку соціально-економічної системи регіону, за такими підставами. Формування у кожному регіоні, у межах стандарту розвитку конкуренції, уповноважених органів, відповідальних за реалізацію положень

стандарту, отже, і напрямів розвитку конкуренції на підвідомчій території належить до ендегенного чинника. При цьому сама розробка та нормативне закріплення стандарту розвитку конкуренції, що зобов'язує своєчасне впровадження та реалізацію на всій території України, відноситься до екзогенного фактора.

В результаті дослідження основних детермінантів, які повинні враховуватися при розробці та реалізації механізму конкурентної політики на регіональному рівні, ми виявили такі суттєві елементи соціально-економічної системи регіону: конкурентне середовище, конкурентні переваги, конкурентоспроможність, а також конкурентний імунітет.

При аналізі понять конкуренція, конкурентне середовище, конкурентоспроможність, конкурентні переваги та конкурентний імунітет виявлено, що вони суттєво відрізняються один від одного, при цьому вони нерозривно між собою взаємопов'язані.

Так було встановлено, що конкурентне середовище забезпечує механізм (процес) конкуренції, що у своє чергу сприяє формуванню конкурентних переваг у ринкових умов, а результатом їх використання виступає конкурентоспроможність суб'єкта.

Разом з тим конкурентоспроможність суб'єкта – це фактичний стан, тобто досягнуті результати у вигляді конкурентних переваг, у зв'язку з чим конкурентний імунітет – це здатність суб'єкта утримувати конкурентоспроможність протягом багато часу, зокрема з допомогою розвитку та оновлення конкурентних переваг.

З викладеного характеризуємо основні елементи представленого механізму.

Елементи представленого механізму (конкурентне середовище, конкурентоспроможність та конкурентні переваги) спеціально виділені в окремі частини, щоб підкреслити самостійність та важливість кожного з них.

Отже, аналіз досить великої бібліографії з дослідження конкурентного середовища як економічної категорії, дозволяє нам визначити основні поняття, що використовуються для її інтерпретації: інституційні умови координації діяльності суб'єктів господарювання, конкурентний порядок, кількісний та якісний стан ринку, умови функціонування сукупності елементів ринку.

Зазначене дозволяє характеризувати конкурентне середовище як умови, що склалися, в конкретний проміжок часу на досліджуваному товарному ринку (території), в рамках якого

суб'єкти господарювання знаходяться в процесі суперництва за формування/зміцнення своїх конкурентних переваг. Конкурентне середовище є об'єктом, на який насамперед (прямо чи опосередковано) впливають інструменти конкурентної політики. При цьому стан конкурентного середовища оцінюється через аналіз основних кількісних та якісних характеристик досліджуваного ринку: кількість суб'єктів господарювання, рівень конкуренції, задоволеність споживачів, наявність адміністративних бар'єрів та ін. Наявність конкурентного середовища на кожному ринку, що входить до регіональної системи ринків, є об'єктивною реальністю, яку необхідно враховувати. Якість конкурентного середовища – основна складова умова ефективного функціонування ринку.

Керуючись викладеним підходом до поняття конкурентного середовища, а також основних його елементів та характеристик, нами виділено ключові фактори, що сприяють розвитку соціально-економічної системи, за допомогою покращення стану умов для реалізації конкурентних відносин: мінімізація адміністративних та інших бар'єрів входу та виходу з ринку суб'єктів господарювання; стимулювання інновацій; субсидування; персоналізація та орієнтація на внутрішній попит; формування сприятливого підприємницького клімату (використання цифрових технологій).

Раніше нами була сформульована і доведена наступна логічна конструкція: від стану конкурентного середовища відповідного ринку залежить рівень конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, а, отже, і конкурентоспроможність території. При цьому, стан конкурентного середовища та інтенсивність конкуренції визначає можливість інших факторів та умов трансформуватися у конкурентні переваги системи. Наявність інтенсивної конкуренції на регіональному ринку стимулює суб'єктів господарювання до здійснення інноваційної діяльності, що у своє чергу надає опосередкований вплив в розвитку регіональних інноваційних підсистем, зокрема у вигляді використання нових чинників конкурентоспроможності.

Для встановлення основних конкурентних переваг регіону через призму впливу інструментарію політики у сфері захисту та розвитку конкуренції, ми вважаємо за доцільне застосувати «ромб конкурентних переваг» М. Портера [8]. Встановлені детермінанти національної конкурентоспроможності можуть бути властиві і регіонам України з позиції системного підходу.

Як зазначено у дослідженні, «забезпеченість факторами виробництва (природні ресурси, інфраструктура, капітал та ін.), умовами попиту (еластичність попиту, платоспроможність та ін.), наявністю споріднених та підтримуючих галузей (наявність конкурентоспроможних постачальників, банківських, страхових та інших супутніх послуг), а також наявні умови створення фірм, їх організації та суперництва є системотворчим джерелом для національної конкурентоспроможності» [8].

Сам М. Портер вбачає «кореляцію між механізмом підвищення національної конкурентоспроможності за рахунок зазначених детермінант, з транслюванням цих факторів на внутрішньонаціональний рівень» [8]. Іншими словами, для реалізації закладеного потенціалу в ромбі конкурентних переваг потрібна відповідна інфраструктура, територіальна прив'язка якої вказує на регіональний та місцевий рівень.

Слід зазначити, що особлива роль реалізації зазначених положень має відводитися саме уряду. Таким чином, у заломленні зазначеної концепції до регіонів, конкурентні переваги необхідно розглядати з точки зору забезпечення органами публічного управління умов для розвитку ринків та галузей, а також умов, що сприяють досягненню фірм, які здійснюють економічну діяльність на їх території, конкурентоспроможності на регіональних, міжрегіональних та міжнародних ринках.

Далі з використанням перерахованих вище факторів конкурентоспроможності, розглянуто порівняльні та конкурентні переваги соціально-економічної системи регіону.

Виявлено, що конкурентні переваги регіону – це перевага в економічному, соціальному, політичному, географічному положенні на внутрішніх та зовнішніх ринках у відносинах з жителями, підприємствами, інвесторами та туристами.

Загалом до конкурентних переваг необхідно віднести:

– матеріальні активи: інфраструктура, економічний потенціал регіону, науково-технічна база, фінансові та інвестиційні ресурси; фактори виробництва;

– нематеріальні активи: кадровий потенціал, інноваційний потенціал, ефективність управління, кліматичні умови та ін.

Для кожного регіону характерна також сукупність порівняльних та конкурентних переваг.

До порівняльних (об'єктивних) переваг ми відносимо переваги, продиктовані природними

регіональними умовами: елементами природного характеру (територія, географічне положення, природно-ресурсний потенціал, природні умови тощо).

До конкурентних, у тому числі потенційних конкурентних переваг системи, ми пропонуємо відносити результати її власних зусиль – діяльності людини в економічній, управлінській та іншій діяльності. Іншими словами, це ті властивості, які набувають системи, які зумовлюють здатність досягати високої ефективності функціонування її елементів.

Встановлено, що «конкурентна перевага це найчастіше реалізована в умовах суперництва та визнана ринком можливість суб'єкта забезпечити собі короткострокове лідерство у певній сфері відносин».

Під потенційною конкурентною перевагою ми пропонуємо розуміти можливість займати лідируючі позиції в середньостроковій та довгостроковій перспективі за допомогою збереження та розвитку наявних переваг, а також утворення нових.

Таким чином, можна зробити висновок, що як рушійна сила формування конкурентоспроможності необхідно розглядати саме конкурентні переваги. Також варто ефективно використовувати і порівняльні переваги, оскільки саме вони найчастіше є основою створення конкурентних переваг.

Порівняльні та конкурентні переваги характеризують конкурентоспроможність регіону. Під конкурентоспроможністю необхідно розуміти здатність об'єкта чи суб'єкта перевершити конкурентів у заданих умовах, заснована на порівняльній оцінці властивостей товару, фірми, регіону, країни.

Як суб'єкти, що оцінюють конкурентоспроможність об'єкта, виділяють: споживачів, продавців, інвесторів, державу.

Під конкурентоспроможністю регіону запропоновано розуміти «якісну визначеність стану регіону, що виявляється у здатності конкурувати з однорідними системами і характеризується сукупністю конкурентних переваг, що є «рушійною силою» його економічного розвитку» [7].

Величезна кількість факторів, порівняльних та конкурентних переваг, впливає на рівень конкурентоспроможності регіону, але саме стан та процес розвитку конкурентного середовища, на нашу думку, є одним із основних.

Розвинене конкурентне середовище сприяє максимальному прояву основних функцій конку-

ренції у ринковій економіці, що може свідчити наступна логічна схема. Як було проаналізовано, конкурентний процес стимулює суб'єктів господарювання постійно оновлювати та вдосконалювати економічну діяльність.

Сам процес суперництва сприяє формуванню, прояву, закріпленню конкурентних переваг продукту, визнаних ринком, що забезпечує, певний період, конкурентоспроможність його виробника – суб'єкта господарювання.

При цьому кожен конкурентоспроможний підприємець генерує наростаючий потік доданої вартості виробленої продукції у вартісному ланцюжку.

Отже, конкурентоспроможність регіону підвищується, по-перше, за допомогою конкурентоспроможності своєї продукції; по-друге, за рахунок збільшення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання; по-третє, за рахунок максимізації конкурентних переваг; по-четверте, за допомогою зростання людського капіталу.

З точки зору схеми функціонування ринкового механізму побудова здорового конкурентного середовища створює умови придбання регіоном властивостей конкурентоспроможності, похідних від функціонування конкурентоспроможних підприємств.

Необхідно сформулювати, що систему діючих інститутів та наявність умов для трансформації порівняльних (об'єктивних) переваг у конкурентні, з подальшим їх закріпленням у середньостроковій та довгостроковій перспективі, можливо характеризувати як конкурентним імунітетом.

Як було встановлено, конкурентна перевага – це можливість суб'єкта, що реалізується, забезпечити в процесі конкуренції короткострокове лідерство. При цьому для процесу підтримки досягнутого стану або його розвитку протягом тривалого часу необхідні додаткові джерела конкурентних переваг.

Здобуттю конкурентної стійкості сприяє, по-перше, постійна перевага у взаєминах зі споживачами, що досягаються за рахунок постійного оволодіння факторами створення джерел конкурентних переваг і забезпечує високий рівень життя населення та реалізацію економічного, соціального потенціалу регіону, і по-друге, невразливість конкурентних переваг системи перед загрозами навколишнього середовища.

Під конкурентним імунітетом у дисертації пропонується розуміти здатність протягом тривалого часу протистояти потенційним ризикам від зовнішніх та внутрішніх потрясінь, опера-

тивно відновлюватися після деструктивних подій завдяки наявності внутрішніх, часом затребуваних і не задіяних, ресурсів та активів.

Таким чином, формування внутрішніх конкурентних переваг, що є реально чи потенційно джерелом конкурентоспроможності, і часом ще не затребуваних і не задіяних, має здійснюватися у здоровому конкурентному середовищі з метою створення (зміцнення) конкурентного імунітету. Стійкі конкурентні переваги здебільшого створюються в залежності від здібностей системи до оновлення та модернізації. Саме здорове конкурентне середовище створює стимули та умови, у яких досягнення успіху – це постійний процес самовдосконалення, у тому числі за допомогою генерування нововведень (технологічних, організаційних, продуктових та ін.).

Варто зазначити, що роль держави у формуванні та розвитку конкурентного імунітету важлива і має важливе значення. При цьому заходи впливу на конкуренцію, конкурентні переваги та конкурентний імунітет мають здійснюватись побічно. Адже, як слушно зауважено М. Портером, «провідна до успіху політика – це та політика, яка створює середовище, в якому компанії можуть досягати конкурентних переваг, а не та, за якої уряд безпосередньо залучається до самого процесу» [8].

На підставі викладеного виділимо, що значний вплив на розвиток конкурентного середовища, а, отже, і на зміцнення конкурентного імунітету системи, мають такі інструменти державного впливу:

- антимонопольне регулювання;
- залучення інвестицій;

- розвиток малого та середнього підприємництва;
- управління державними підприємствами, що діють у підвідомчих галузях,
- здійснення державних та регіональних закупівель, у тому числі обов'язкова закупівля у суб'єктів малого та середнього підприємництва;
- реалізація дозвільних повноважень та пов'язаних з ними контрольних функцій;
- розвиток виробничої та ринкової інфраструктури;
- сприяння формуванню ринкових відносин на основі розвитку конкуренції;
- реалізація стандарту розвитку конкуренції у регіонах України.

Конкурентне середовище є фактором постійної присутності, який безпосередньо впливає на соціально-економічний розвиток регіону.

Висновки. За допомогою методології системного підходу до вивчення регіону та його особливостей механізм конкурентної політики представлений як фактор розвитку соціально-економічної системи регіону. Показано, що сучасний інструментарій реалізації конкурентної політики на державному та регіональному рівні може бути віднесений як до ендогенних, так і до екзогенних факторів розвитку. Визначено взаємосприяючі елементи розвитку регіону, які впливають з механізму конкурентної політики: конкурентне середовище, конкурентні переваги, конкурентоспроможність, конкурентний імунітет. Виявлено джерела посилення та внеску конкурентного середовища у формування факторів конкурентоспроможності соціально-економічної системи.

Список літератури:

1. Возняк Г.В. Регіональний розвиток: сутність і методологічна основа. Регіональна економіка. 2015. № 3. С. 34–43.
2. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети. К. : Наукова думка, 2006. 512 с.
3. Державне управління регіональним розвитком України : монографія / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. К. : Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України, 2010. 288 с.
4. Романюк С.А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості: Регіональні дослідження: [монографія]. К.: УАДУ, 2001. 112 с.
5. Керецман В. Регіональний розвиток як предмет державного регулювання. Вісник НАДУ: Регіональне управління та місцеве самоврядування. 2003. № 4. С. 397–401.
6. Чужиков В. І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія. К. : Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, 2008. 272 с.
7. Верхоглядова Н. І., Олініченко І. В. Регіон як самокерована соціально-економічна система. Інноваційна економіка. 2013. № 5 (43). С. 113–117.
8. Портер М.Е. Стратегія конкуренції; [пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський]. К.: Основи, 1997. 390 с.

Oliinyk D.A. COMPETITIVE STATE POLICY AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF THE SOCIO-ECONOMIC SYSTEM OF THE REGION

As a result of the study of the main determinants that should be taken into account when developing and implementing the competitive policy mechanism at the regional level, we discovered the following essential elements of the socio-economic system of the region: competitive environment, competitive advantages, competitiveness, as well as competitive immunity.

It has been established that competitive advantage is the ability of the entity being realized to ensure short-term leadership in the process of competition. At the same time, additional sources of competitive advantages are necessary for the process of maintaining the achieved state or its development for a long time.

The achievement of competitive stability is facilitated, firstly, by a permanent advantage in relations with consumers, which is achieved due to the constant mastery of the factors that create sources of competitive advantages and ensures a high standard of living of the population and the realization of the economic and social potential of the region, and secondly, the invulnerability of the competitive advantages of the system before environmental threats.

In the dissertation, it is proposed to understand competitive immunity as the ability to withstand potential risks from external and internal shocks for a long time, to quickly recover from destructive events due to the availability of internal resources and assets, sometimes in demand and not used.

Using functional analysis, attention is focused on the internal organization of the socio-economic system, revealing its essence, properties and structure. The essence of the socio-economic system is expressed through the central forming subject of socio-economic relations – man.

Each person has certain needs and problems that shape behavior related to their satisfaction. These needs stimulate a person to implement economic activities, and therefore to the functioning of the entire socio-economic system. Thus, the essence of the socio-economic system lies in human needs, ways and forms of their satisfaction. The main properties of the socio-economic system, including the region, are presented in the following:

– integrity means that when an element of the system is affected and changed, it affects other elements, which can change the system as a result;

– emergentness means that «the system is something more than the sum of its parts.» In other words, the property of the system itself is not reduced to the sum of the properties of its elements and is not deduced from the properties of the constituent elements;

– stability means that these elements, included in the composition, are in a mutual relationship;

– hierarchy means that the system can be a system of higher or lower order;

– governability implies administrative-territorial division (inherent only in territorial entities).

Key words: *assets, competitive policy, resources, risks, socio-economic system of the region.*